

Ks. JAN KOPIEC

LISTY I ODEZWY PASTERSKIE BISKUPA FRANCISZKA JOPA

1. Wstęp

Listy pasterskie są formą nauczania biskupiego i należą do zasadniczych elementów każdej diecezjalnej rzeczywistości. Poruszają one najczęściej aktualne tematy oraz starają się podać, przynajmniej ramowo, praktyczne wskazania dotyczące ożywienia i odnowienia życia religijnego w diecezji w szerokich granicach tego pojęcia¹. Listy takie stanowią podstawowe źródło dla poznania problematyki aktualnej w czasach pracy danego biskupa w diecezji, a pośrednio nawet w kraju czy Kościele powszechnym. Pragnąc więc poznać prace biskupa Franciszka Jopa i ich uwarunkowania, musimy sięgnąć do jego pism pasterskich.

Rozważamy tu nie tylko te pisma, które noszą tytuł „list pasterski”, ale także odezwy i orędzia, stanowiące głos biskupa w jakiejś ważnej sprawie. Nie włączamy natomiast bardzo licznych rozporządzeń, zarządzeń, komunikatów, jak również odezwy i orędzi, które mimo swego tytułu mają jedynie charakter komunikatu czy zaproszenia. W ten sposób dysponujemy 2 pismami pasterskimi z okresu krakowskiego (1952—56)² i 90 z okresu opolskiego (1956—1976)³.

Aby właściwie zrozumieć nauczanie biskupa F. Jopa poprzez listy pasterskie, należy jeszcze uczynić wyjaśnienie: większość prac w Kościele polskim jest koordynowanych i przeprowadzanych przez cały Episkopat Polski, który w związku z tym często występuje do wiernych ze swymi listami pasterskimi⁴. Biskupi w swoich diecezjach wydają więc swoje listy przy różnych okazjach, jednak już nie powtarzają spraw ogólnych, jedynie w powiązaniu z założeniami Episkopatu podejmują dokładniejsze sprecyzowanie w konkretnych lokalnych warunkach. W odniesieniu do biskupa Jopa będzie to dotyczyło takich spraw, jak realizacja zadań

1 O tworzeniu się zwyczaju wydawania listów pasterskich zob. L. Hoffmann, *Hirtenbriefe*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche* V, 387 n.

2 W Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie w oprawionych zbiorach okólników z lat 1952—1956 znalazłem tylko dwie odezwy: 1. w związku z 700-rocznicą kanonizacji św. Stanisława (18 IV 1953) i 2. w związku ze zmianami w życiu Kościoła w Polsce (17 XI 1956).

3 Archiwum Kurii Diecezjalnej w Opolu,teczka: Listy pasterskie Biskupa Opolskiego, bez sygnatury. Gdy chodzi o pierwsze lata zbior ten nie jest kompletny.

4 Zob. *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945—1974*, Paryż 1976.

Wielkiej Nowenny, obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski, obrad II Soboru Watykańskiego, normalizacji statusu kanonicznego diecezji na tzw. Ziemiach Odzyskanych itp. Na tym tle dopiero wyraźniej będzie uchwyt-
na obfite i różnorodne w swej tematyce nauczanie biskupa Jopa poprzez
słowa pasterskie.

2. Okazje do wydawania listów pasterskich

Specyficzna w swym charakterze i tymczasowa praca w Krakowie jako wikariusza kapitulnego z pewnością nie sprzyjała kierowaniu liczniejszych listów do diecezjan. Komunikując się z duchowieństwem poprzez liczne okólniki, tą drogą miał również kontakt z wiernymi. Stąd do odczytania z ambon spotykamy tylko dwie odezwy.

Jeszcze w kwietniu 1951 r. bp Jop otrzymał nominację do kierowania Terytorium Kościelnym Śląska Opolskiego, ale mógł urząd ten objąć dopiero w grudniu 1956 r. Minionych jedenaście powojennych lat od 1945 r. było już wystarczającym okresem, by dać podwaliny pod normalnie funkcjonującą diecezję. Na okres rządów biskupa Jopa przypadły już ważne etapy procesów państwowych i kościelnych, zmierzających do pełnej kanonicznej stabilizacji. Tych przełomowych wydarzeń dotyczy kilka pism pasterskich: list z racji ingresu w 1956 r. (Bibliografia nr 163), odezwa w sprawie obchodu 20-rocznicy utworzenia administracji kościelnej na Opolszczyźnie w 1965 r. (nr 278), odezwa i list z racji utworzenia diecezji opolskiej w 1972 r. (nr 322 i 323), odezwa po powrocie z Rzymu z wizyty ad limina (nr 335). Obrazu postępującej stabilizacji organizacyjnej dopełniają nominacje biskupów pomocniczych, których Śląsk Opolski w okresie rządów biskupa Jopa otrzymał trzech: Wacław Wycisk i Henryk Grzondziel w 1959 r. oraz Antoni Adamiuk w 1970 r. Za każdym razem bp Jop wydawał odezwę do wiernych i duchowieństwa, dzieląc się radością z otrzymania pomocników w posłudze biskupiej, podając równocześnie krótki rys dotychczasowych prac nominatów (nr 200, 207, 308)⁵.

Sprawując rządy kościelne na Śląsku Opolskim, bp Jop wkładał wiele troski i wysiłku, by wypracowane przez wieki tradycje i nurty religijne nie doznały uszczerbku, lecz na płaszczyźnie ogólnopolskiego życia Kościoła jeszcze lepiej i dojrzalej mogły być realizowane. Dlatego bp Jop, oprócz ruchliwej i częstej osobistej posługi biskupiej⁶, tak często zwracał się także poprzez swoje słowo z ambon kościołów Opolszczyzny.

Przełomowym wydarzeniem w okresie pracy biskupa Jopa w Opolu było Tysiąclecie Chrztu Polski, przypadające w 1966 r. Wiele przedsięwzięć duszpasterskich, podejmowanych głównie w aspekcie maryjnym, sprzyjało kierowaniu przez biskupa swych pouczeń do wiernych. Jasno-górskie Śluby Narodu złożone 26 sierpnia 1956 r., ponownie 3 maja roku następnego, Wielka Nowenna przed Millenium Chrześcijaństwa — to olbrzymie dzieło całego Kościoła w Polsce, zmierzające do odnowienia wia-

5 O biskupach pomocniczych informowały także odezwy z okazji srebrnego jubileuszu kapłaństwa bpa W. Wyciska w 1961 r. oraz z powodu śmierci bpa H. Grzondziela w 1968 r.

6 Każdego roku bp Jop wizytował około 40 parafii. Dodać do tego trzeba wielką liczbę okolicznościowych i nadzwyczajnych posług biskupich. Por. H. J. Sobeczko, *Życie i działalność ks. bpa Franciszka Jopa*, WDOp 32 (1977), 53 n.

ry. Sześć listów wydał biskup Jop przed rozpoczęciem kolejnego roku Wielkiej Nowenny — od rozpoczęcia drugiego roku (1958) do rozpoczęcia siódmego (1963)⁷. W sposób przystępny, z wielkim przeżyciem i wewnętrznym zaangażowaniem zwracał się do wiernych o realizację poszczególnych zadań Nowenny.

Z obchodami Tysiąclecia związał Kościół w Polsce pogłębienie czci Matki Bożej i wyeksponował rolę Jasnej Góry. Temu celowi miało służyć nawiedzenie wszystkich parafii w całym kraju przez podobiznę obrazu Jasnogórskiego, poświęconą przez papieża Piusa XII w maju 1957 r. podczas pobytu Prymasa Stefana Wyszyńskiego w Rzymie. Termin nawiedzenia parafii Śląska Opolskiego wypadł od października 1964 r. do kwietnia 1966 r. Na rozpoczęcie i zakończenie nawiedzenia bp Jop wydał specjalne listy pasterskie (nr 266 i 283). W nurcie tych wszystkich przedsięwzięć mieściło się także uroczyste oddanie się duchowieństwa i wiernych Opolszczyzny (podobnie jak i innych diecezji) w macierzyńską opiekę Maryi w 1965 r., co było także przedmiotem osobnego listu pasterskiego (nr 279).

Millenijny Rok 1966 ze swymi kościelnymi obchodami centralnymi i w poszczególnych diecezjach był okazją do przypomnienia dziejowej roli chrystianizacji kraju przed tysiącem lat, do poszukania żywotnych sił w Chrystusowej wierze i skierowania zachęty, by nowe tysiąclecie było jeszcze bardziej pogłębionym okresem życia według Ewangelii. W tych sprawach biskup Jop zabierał głos trzykrotnie, wydając list na Wielki Post 1966 roku w sprawie odnowienia przyrzeczeń Chrztu w Wielką Sobotę (nr 282), na uroczystość Zmartwychwstania w roku Millenijnym (nr 284) oraz z okazji uroczystości millenijnych na Opolszczyźnie w dniu 14 sierpnia (nr 286).

W posłudze biskupiej nie może zabraknąć akcentów łączności Kościoła lokalnego z Kościołem powszechnym. Łączność Opolszczyzny z całym Kościołem wyrażała się w miarę częstym podejmowaniu tematyki dotyczącej osób papieży jak i wydarzeń ogólnokościelnych, do których w okresie pracy biskupa Jopa należały głównie Sobór Powszechny oraz Rok Święty.

Rocznice papieskie oraz osoby odchodzących i nowych papieży (Pius XII, Jan XXIII, Paweł VI) były okazją do skierowania pasterskiego słowa do diecezjan (Bibliografia, nr 172, 191, 196, 236, 257, 259, 307). W zależności od okazji bp Jop przypominał krótko życiorys papieża, podkreślał prace dla Kościoła oraz zawsze wzywał do modlitw i pogłębiania szacunku dla osoby papieża, jako namiestnika Chrystusa i następcy św. Piotra. Tematyka papieska występuje również przy innych okazjach.

Sobór Watykański II (1962—1965) należy bez wątpienia do największych i najbogatszych pod względem podejmowanych problemów jak i znaczenia wydarzeń w dziejach Kościoła. Biskup Jop miał możliwość brania udziału we wszystkich czterech sesjach soborowych, zajmując swą aktywnością poczesne miejsce wśród ojców soborowych⁸. Obok licznych

7 Zob. niżej Bibliografia, nr 183, 204, 217, 229, 241, 254.

8 Por. Kard. K. Wojtyła, *Udział biskupów polskich w Soborze Watykańskim II*, Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie, 1971 nr 5, 40-46; bp B. B e j-

wypowiedzi Episkopatu skierowanych do wiernych, bp Jop również kilka swych listów i odezwo poświęcił problematyce soborowej (Bibliografia, nr 243, 250, 252, 262, 281), uwypuklając doniosłość obrad Soboru pracującego pod kierunkiem papieża i gromadzącego biskupów całego świata.

Sprawą ważną dla całego Kościoła jest także ogłaszany obecnie co ćwierć wieku Rok Święty, zwany także Jubileuszowym, który za czasów biskupa Jopa w Opolu wypadł w 1975 r., a obchodzony był w diecezjach rok wcześniej. Przypomnieniu teologicznych podstaw oraz znaczenia Roku Świętego, warunków jego owocnego przeżycia służyły trzy słowa pasterskie (nr 333, 339, 341).

Żywym akcentem w posłudze biskupa Jopa jest kult Świętych Patronów, poprzez których mamy dobry wzór w dążeniu do doskonałości. W okresie krakowskim przypadła 700 rocznica kanonizacji św. Stanisława, biskupa krakowskiego, który to fakt uczczono obchodem z udziałem Episkopatu Polski w maju 1953 r., do którego bp Jop przygotował diecezję krakowską swoją odezwą. Będąc już w Opolu, w 1957 r. wraz z całym Kościołem pouczył wiernych i zaprosił do uroczystego hołdu składanego św. Jackowi w 700 rocznicę jego zgonu. Święty ten Patron pochodzący z Kamienia Śl. koło Strzelec Op. szczególnie zobowiązuje biskupa w Opolu do przypominania jego postaci, nieprzemijającej aktualności jego postawy oraz zachęty do rozwijania kultu. Dwa listy skierował do diecezjan w 1957 i 1958 r. oraz w 1962 r. odezwę w sprawie rozwoju jego kultu (Bibliografia, nr 177, 188, 245). Ponadto przypomniał wiernym i duchowieństwu pochodzącemu z terenu Opolszczyzny świątobliwą Ofkę — Eufemię Piastównę (nr 203) i bł. Bronisławę (nr 211) oraz Apostołów Słowian Cyryla i Metodego, których prace na pewno oddziaływały na tereny polskie (w 1100 rocznicę śmierci św. Cyryla — nr 304). Oprócz powyższych spraw oraz jeszcze kilku okolicznościowych, zaakcentowanych specjalnymi odezwaniami⁹, wielokrotnie zwracał się bp Jop z pasterskimi pouczeniami na początek Wielkiego Postu (Bibliografia, nr 201, 227, 239, 253, 295, 316, 327, 333, 345), w związku z Tygodniami Modlitw o Powołania (nr 276, 289, 296, 299, 329, 346, 352, oraz z zachętą do chrześcijańskiego przeżywania Tygodnia Miłosierdzia obchodzonego zawsze jesienią pod kierownictwem specjalnej Komisji Episkopatu Polskiego (nr 291, 303, 319, 330, 340, 347).

3. Adresaci pism pasterskich biskupa Jopa

Zasadniczo bp Jop adresował swe słowa pasterskie do całej diecezji — nagłówki: do duchowieństwa i wiernych mogą stanowić podstawę do takiego twierdzenia. Wyjątkowo kilka razy pisał do duchowieństwa, głównie z zachętą do dążenia ku większej świętości i doskonałości kapłańskiej oraz do rozwijania swych kwalifikacji (Bibliografia, nr 164, 183, 184, 349, 350). List pasterki z okazji 700 rocznicy zgonu bł. Bronisławy w 1959 r. przeznaczył „do duchowieństwa, osób zakonnych i wiernych Śląska Opolskiego” (nr 211). Kilka razy w tytule wymienieni są tylko wierni (nr 227,

z e, *Kronika Soboru Powszechnego*, w: J. Walker, *Album soborowy*, Poznań 1971, 57—77.

9 Dla przykładu: obchody 40-lecia KUL-u w 1968 r., 25-lecia działalności prymasowskiej kard. St. Wyszyńskiego w 1973 r., złoty jubileusz kapłaństwa ks. Prymasa w 1974 r., zgon ks. kard. B. Kominka w 1974 r.

229, 239, 245), słowo pasterskie w sprawie powołań w 1967 r. zaadresował „do ojców i matek Opolszczyzny” (nr 289), w odezwie poświęconej sprawie obowiązku uczestniczenia we Mszy św. w okresie urlopowym zwrócił się „do katolików Śląska Opolskiego”. Do katolickiej młodzieży zaadresował w 1963 r. list na dzień jej oddania się w opiekę Matce Bożej (nr 269) oraz w 1972 r. list na Wielki Post (nr 316). Do parafii miasta Zabrze wystosował pismo w sprawie codziennego wystawienia Najśw. Sakramentu w kościele św. Anny (nr 331).

Ogólnie można stwierdzić, że przemyśleniami i biskupimi troskami dzielił się z całą diecezją i wszystkich prosił o gorliwość w życiu chrześcijańskim.

4. Główne tematy podejmowane w pismach pasterskich

W tak wielkiej ilości listów i odezw pasterskich mieści się duża rozpiętość tematyczna, dotycząca różnorodnych problemów teologicznych oraz zagadnień życia kościelnego. Wiele tematów podejmowanych było wielokrotnie, pozwalając uchwycić bogactwo treściowe i wieloaspektowość ich naświetlania. Stanowiąc mogą dzięki temu swego rodzaju dokument szczególnego zainteresowania i troski pasterskiej biskupa Jopa tymi właśnie zagadnieniami.

a) Wielokrotnie pojawia się temat wiary, rozumianej jako podstawa życia człowieka, stanowiącej o jego wartości, nadająca mu sens, wiążąca z Bogiem. Jest darem przychodzącym przez pośrednictwo Kościoła w sakramencie Chrztu, którego należy strzec i rozwijać, a przede wszystkim według niego żyć. Za wiarę powinniśmy Bogu dziękować.

b) Efektem uczciwego pojęcia wiary powinno być stałe dążenie do świętości, która jest doskonałością człowieka, umiłowaniem Boga i Jego woli wyrażającej się właśnie w pragnieniu, aby wszyscy byli świętymi. Dążenie do świętości jest obowiązkiem chrześcijanina. Na drodze do świętości mamy wzory oraz niezawodnych orędowników. Pogłębieniu umiłowania Boga służy uczestniczenie w życiu Kościoła i wypełnienie jego nakazów.

c) Spośród zagadnień życia chrześcijańskiego wiele razy przewijał się temat pokuty, szczególnie charakteryzującej postawę człowieka wierzącego wobec Boga. Obejmuje ona sposób myślenia i pojmowania wielu spraw, ale także zewnętrzne czyny. Liturgia Kościoła poprzez ustanowienie przede wszystkim Wielkiego Postu staje w służbie starań i wysiłków człowieka by być zawsze na obraz i podobieństwo Boże. Pokuta podejmowana przez człowieka wierzącego jest sprawdzianem żywotności jego wiary i traktowania nakazów Bożych jako najważniejszych dla życia ludzkiego. W łączności z tym zagadnieniem staje także zachęta pasterska w kwestiach miłosierdzia chrześcijańskiego i modlitwy.

d) Dużo miejsca w nauczaniu biskupa Jopa zajmuje problem Kościoła, tej wielkiej społeczności Jezusa Chrystusa, przeznaczonej do realizacji celu nadprzyrodzonego i mającej swoje zewnętrzne uwarunkowania. Widzialność Kościoła na ziemi, z papieżem — biskupem Rzymu, kierującym całym Kościołem poprzez kolegium biskupów na świecie, powołanym z jego woli i inicjatywy, Kościoła, kierującego się swoim prawem, odpo-

wiednio zharmonizowanymi obowiązkami i ustaleniami — stanowi dla biskupa Jopa przedziwną drogę Boga przez Jezusa Chrystusa do każdego człowieka, który z szacunkiem i przywiązaniem powinien w Kościele żyć, działać i uświęcać się. Mówiąc często o Kościele szczególnie zwracał bp Jop uwagę na kapłaństwo, jako sakramentalny, nieodzowny czynnik funkcji Kościoła w pośredniczeniu do zbawienia. W ramach Kościoła swoje wyraźne miejsce posiada rodzina chrześcijańska, oparta o Chrystusowy sakrament małżeństwa, która ma specyficzne drogi ku świętości i swój wkład dla wzrostu Królestwa Bożego na ziemi.